

Отримано: 17 лютого 2020 р.

Прорецензовано: 26 лютого 2020 р.

Прийнято до друку: 29 лютого 2020 р.

e-mail: kuzmakolena3007@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-148-152

Кузьмак О. М. Теоретико-прагматичні засади групування та структурування банківських ризиків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 148–152.

УДК: 336.7

JEL-класифікація: D 81

Кузьмак Олена Миколаївна,*доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Луцький національний технічний університет***ТЕОРЕТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ЗАСАДИ ГРУПУВАННЯ
ТА СТРУКТУРУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ**

У статті розглянуто теоретичні засади щодо класифікації банківських ризиків, її необхідність та роль в сучасній банківській системі та в економіці в цілому. Здійснено аналіз існуючих підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до методів класифікації банківських ризиків та виокремлення їх видів. Запропоновано вдосконалену класифікацію банківських ризиків.

Ключові слова: Ризик, банківський ризик, управління ризиками, види банківських ризиків, класифікація банківських ризиків.

Кузьмак Елена Николаевна,*доктор экономических наук, профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования,
Луцкий национальный технический университет***ТЕОРЕТИКО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ГРУППИРОВАНИЯ
И СТРУКТУРИРОВАНИЯ БАНКОВСКИХ РИСКОВ**

В статье рассматриваются теоретические основы по классификации банковских рисков, ее необходимость и роль в современной банковской системе и в экономике в целом. Проведен анализ существующих подходов отечественных и зарубежных ученых к методам классификации банковских рисков и выделение их видов. Предложена усовершенствованная классификация банковских рисков.

Ключевые слова: Риск, банковский риск, управление рисками, виды банковских рисков, классификация банковских рисков.

Olena Kuzmak,*Doctor of Finance Sciences, Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Lutsk National Technical University***THEORETICAL-PRAGMATIC BASIS OF GROUPING
AND STRUCTURING OF BANKING RISKS**

The essence of banking risks is directly related to the classification of these risks. In addition, the effectiveness of banking risk management also depends on the classification. It provides an opportunity for effective application of banking risk management methods and techniques. We must apply our own method of risk management to each type of risk. The value of complex classification of banking risks is that on its basis it is possible to model the activities of banking institutions, to conduct a comprehensive search of internal reserves in order to increase the efficiency of banking operations. However, studies of methodological approaches to the classification of banking risks have not been sufficiently reflected in the national literature. Therefore, today there is a need to study the classification of banking risks. There is no single approach to the classification of banking risks in the economic literature. The article discusses the theoretical bases for the classification of banking risks, its necessity and role in the modern banking system and in the economy as a whole. The analysis of the existing approaches of domestic and foreign scientists to methods of classification of banking risks and the allocation of their types.

The classification of banking risks in terms of the introduction of new classification criteria is proposed, in particular by the level of occurrence of banking risks (enables to distinguish risks at macroeconomic and microeconomic levels) and quantitative criteria (separated banking risks that can be quantified, quantified and quantified) be able to more fully cover and organize all types of banking risks.

The structuring and systematic regulation of banking risks is of practical value to banks in selecting forms and methods for managing them. One of the first problems that any bank that builds a risk management system has to face is optimizing the types of banking risks.

Keywords: Risk, banking risk, risk management, types of banking risks, classification of banking risks.

Постановка проблеми. Сутність банківських ризиків напряму пов'язана з їх класифікацією. Крім того, ефективність управління банківськими ризиками також залежить від класифікації. Класифікація банківських ризиків – це розподіл на певні групи по якимось визначеним ознакам, що дозволить чітко визначити місце кожного виду ризику в їх загальній сукупності. Саме вона дає можливість ефективного застосування методів та прийомів управління банківськими ризиками. Адже до кожного ризику потрібно застосовувати свій метод управління ним. Цінність комплексної класифікації банківських ризиків полягає в тому, що на її основі можна моделювати діяльність банківських установ, проводити комплексний пошук внутрішніх резервів з метою підвищення ефективності здійснення банківських операцій.

Але варто зазначити, що класифікація банківських ризиків є досить складним завданням через певні особливості, зокрема, по-перше, це існування великої кількості та різноманітності ризиків, які здійснюють прямий чи опосередкований вплив на діяльність банківської установи; по-друге, нестабільність економічної та політичної ситуації, що сприяє постійній появі нових ризиків; по-третє, неможливість проведення чіткого розмежування між ризиками, адже вони пов'язані між собою або поява одних ризиків провокує до появи інших; по-четверте, велика різниця у частоті появи та величині різних видів ризиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти проблеми класифікації банківських ризиків висвітлені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Л. О. Примостки [10], В. Вітлінського [3], Е. Йоода [6], О. Кириченка [7], О. Лаврушина [8], В. Т. Севрук [13] та ін. Згадані вчені внесли великий вклад у розробку теоретичних та практичних аспектів класифікації банківських ризиків.

Мета і завдання дослідження. Однак дослідження методологічних підходів до класифікації банківських ризиків не знайшли достатнього відображення у вітчизняній літературі. Саме тому на сучасному етапі виникає необхідність у дослідженні класифікації банківських ризиків. Однак, незважаючи на різноплановість та глибину проведених наукових пошуків, проблема дослідження класифікації ризиків у банківській діяльності залишається недостатньо вивченою.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі немає єдиного підходу до класифікації банківських ризиків. Це зумовлено, насамперед, існуванням сукупності цілей та завдань проведення систематизації ризиків, використання класифікації для подальших досліджень в теорії ризиків. Одні автори виділяють конкретні види банківських ризиків, а інші – класифікаційні ознаки, в межах яких виділяють види банківських ризиків.

Так, в економічній енциклопедії виділено такі види банківських ризиків: кредитний, валютний, відсотковий, ризик незбалансованої ліквідності, ризик банківських зловживань, ризики від стихійного лиха, політичних потрясінь [5, с. 218].

У праці [7, с. 417] виділяють такі види банківських ризиків: кредитний, процентний, валютний ризик, ризик при формуванні депозитів, ризик при нових операціях, ризик лізингових угод.

Незрозумілим залишається, що належить до ризиків при нових операціях, адже при введенні у діяльність банку нових банківських продуктів можуть виникати і вже відомі ризики.

Цікавим є підхід В. Вітлінського, який у своїй праці виділяє види банківських ризиків, зокрема форс-мажорні, стратегічні, ринкові, міжнародні, активних операцій, пасивних операцій та економічні, і у кожному виді виокремлює підвиди. Але при цьому автор зауважує, що «наведена класифікація не є вичерпною» [3, с. 26].

У праці [14, с. 26–27] автор виділяє три головні види банківських ризиків, а саме: кредитний, ліквідності та ризик зміни процентних ставок. Тобто, порівнюючи з попередніми авторами та зважаючи на велику різноманітність чинників, що спричиняють банківські ризики, такий поділ є досить вузьким та зовсім не відображає всієї сукупності банківських ризиків.

Інші автори виділяють три категорії банківських ризиків, а саме: фінансові, функційні та інші відносно банку зовнішні ризики [12, с. 224]. Такий же поділ банківських ризиків у своїй праці застосовує і зарубіжний вчений Х. Путнем. Але функційні ризики автор називає ризиками фінансових послуг [1, с. 1–25].

В цій класифікації взагалі не відображені ризики, що спричиняються світовими тенденціями, адже яскравим прикладом є світова фінансова криза 2009 р., яка стала причиною банкрутства досить великих банківських установ, як-от «Надра», «Укрпромбанк» та інших, що свідчить про прямий вплив світових тенденцій на діяльність банків. Також у зовнішніх ризиках не згадано про правові ризики, які на сьогоднішньому етапі мають також суттєвий вплив на діяльність будь-якої банківської установи, адже вітчизняна законодавча база є далеко недосконалою. Крім того, не відображений взагалі ризик зловживань, який також є досить актуальним на сьогодні.

Інші автори фінансові та функційні ризики об'єднали у внутрішні банківські ризики, тобто банківські ризики поділяють на внутрішні та зовнішні [2; 6; 10; 13]. Тож бачимо, що така класифікація у фінансовій літературі зустрічається чи не найчастіше. Але цікавим є той факт, що різні вчені зараховують різні ризики до внутрішніх та зовнішніх ризиків.

Так, автори у праці [6, с. 17] до внутрішніх ризиків зараховують ризики, зумовлені діяльністю самого банку, його клієнтів або контрагентів. Внутрішні ризики поділяють на ризики в основній та допоміжній діяльності банку, до ризиків основної діяльності автори відносять кредитний, відсотковий, ризик по лізинговим, факторинговим операціям та операціям з цінними паперами. Ризики по допоміжній діяльності поділяють на ризики по депозитах, поточних активів, зловживань, репутації банку, банківського рейтингу. До зовнішніх зараховують ризики безпосередньо не пов'язані з діяльністю банку та його клієнтів [6, с. 17]. Такого ж поділу банківських ризиків дотримуються і автори у праці [2, с. 42]. Вони лише до ризиків допоміжної діяльності додатково включають ризики, спричинені новими видами діяльності. Не зрозуміло, чому в переліку ризиків основної діяльності немає таких ризиків, як валютний, операційний та ризик ліквідності, адже ці операції займають досить вагому частку у переліку всіх банківських операцій, відповідно, ризики, які характерні цим операціям, зустрічаються чи не найчастіше. Що стосується ризику ліквідності, то цей ризик є чи не найважливішим у діяльності будь-якої банківської установи, адже саме від нього залежить фінансова стійкість банку, від якої і залежить виконання всіх інших банківських операцій. Не зрозумілим є також те, що ризики по депозитах автори віднесли до складу ризиків по допоміжній діяльності, адже депозитна діяльність є складовою основної діяльності банківської установи на рівні кредитної, операційної та інших основних операцій банку.

В. Севрук у своїй праці до зовнішніх ризиків зараховує ризик країни, валютний та ризик стихійних лих. А внутрішні ризики автор поділяє за ознаками: склад клієнтської бази, характер банківських операцій та вид комерційного банку. До групи характеру банківських операцій автор включає ризики по балансовим та позабалансовим, активним і пасивним операціям. До ризиків по активним операціям автор відносить ризик виду операцій (кліринг, кредитування, лізинг та факторинг), кредитний, ліквідності та портфельний ризик; до ризиків по пасивним операціям – ризик диверсифікації та ризик інфляції [13, с. 6]. Така класифікація, на наш погляд, є досить суперечливою. Не можемо погодитися із зарахуванням автором валютного ризику до групи зовнішніх ризиків, адже кожна банківська установа займається валютними операціями, які своєю чергою несуть ризики для певного банку. Крім того, на сьогодні банки мають інструменти впливу на цей вид ризику. Тобто, на нашу думку, валютні ризики беззаперечно необхідно віднести до складу внутрішніх ризиків. Також не можемо погодитися з трактуванням автора ризику стихійних лих, адже, окрім стихійних лих, може бути ще безліч інших форс-мажорних обставин, які нестинуть в тій чи тій мірі ризик для банківської установи, тобто, на нашу думку, варто було б назвати цей ризик форс-мажорним.

У праці [10, с. 17] наведено також поділ банківських ризиків на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх ризиків автор відносить макроекономічні, політичні, правові, форс-мажорних обставин, інфляційний та ризик країни. Внутрішні банківські ризики поділяють на фінансові та функційні. Фінансові своєю чергою поділяються на ціннові (валютний, процентний, цінних паперів, зміни цін на немонетарні інструменти, зміни цін на фізичні активи) та нецінові (ліквідності, кредитний, неплатоспроможності, базисний). До функційних ризиків належать технологічно-операційний, юридичний, стратегічний, втрати репутації, маркетинговий, інформаційний [10, с. 17]. Ця класифікація є найбільш повною.

Ще один підхід до класифікації банківських ризиків запропонований у праці [8, с. 17]. Автор класифікує банківські ризики за ознаками: типом або видом комерційного банку; сферою впливу чи виникнення банківського ризику; складом клієнтів банку; методом розрахунку ризиків; ступенем банківського ризику; розподілом ризику в часі; характером обліку ризику; можливістю управління банківськими ризиками; засобами управління ризиками.

Подібна класифікація висвітлена у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Така класифікація банківських ризиків, на нашу думку, є також досить широкою. Цікавим є ще інший підхід до класифікації банківських ризиків, здійснений співробітником Світового банку Х. ван Грюнінгом, який всі ризики поділив на чотири групи: фінансові ризики; операційні ризики; ділові ризики; надзвичайні ризики [4, с. 28].

При цьому автор зауважує, що фінансові ризики включають два типи ризиків: чисті та спекулятивні. Чисті ризики, зокрема кредитний ризик, ризики ліквідності та платоспроможності, можуть при неналежному управлінні призвести до збиткової діяльності банку. Спекулятивні ризики, основою яких є фінансовий арбітраж, можуть також мати своїм результатом прибуток, якщо арбітраж виконується правильно. Основні види спекулятивного ризику: процентний, валютний і ринковий (або позиційний). Операційні ризики залежать від загальної ділової стратегії банку, його організаційної структури, функціонування внутрішніх систем, включаючи комп'ютерні та інші технології, узгодженості політики банку, а також від заходів, спрямованих на упередження шахрайства та помилок в управлінні. Ділові ризики пов'язані із зовнішнім середовищем банківського бізнесу, зокрема з макроекономічними й політичними факторами, правовими умовами та режимом регулювання, а також із загальною інфраструктурою фінансового секто-

ру й системою платежів. Надзвичайні ризики охоплюють усі типи екзогенних ризиків, які в разі реалізації події можуть загрожувати діяльності банку або підірвати його фінансовий стан і достатність капіталу. Вперше автором виокремлено таку групу ризиків, як ділові ризики, які справді на сьогоднішньому етапі розвитку банківської діяльності є досить актуальними, хоча не відображений такий вид ділових ризиків, як кадровий ризик, який, на нашу думку, є чи не найбільш актуальним в діяльності будь-якої банківської установи. Не зрозумілим також залишається, до якої саме групи відноситься ринковий ризик, адже автор цей ризик відображає у двох групах – і у фінансових, і у ділових ризиках.

Національним банком України також розроблена класифікація банківських ризиків і відображена у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалених постановою Правління Національного банку України від 15.03. 2004 р. № 104. Національний банк в цьому документі виділяє дев'ять видів ризику: «кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик» [9, с. 5].

Така класифікація є досить точною, однак все-таки містить певні недоліки, зокрема взагалі не враховані ризики політичні та світові: як показала світова фінансова криза 2008–2009 рр., яка так вплинула на вітчизняну банківську систему, деякі з найбільших банків потерпіли крах. Тобто такі факти є свідченням того, що все-таки і світові тенденції, і внутрішня політична ситуація є досить вагомими чинниками в діяльності вітчизняних банків, які і сприяють виникненню банківських ризиків.

Зважаючи на вищевикладене дослідження, пропонуємо вдосконалену класифікацію банківських ризиків (рис. 1).

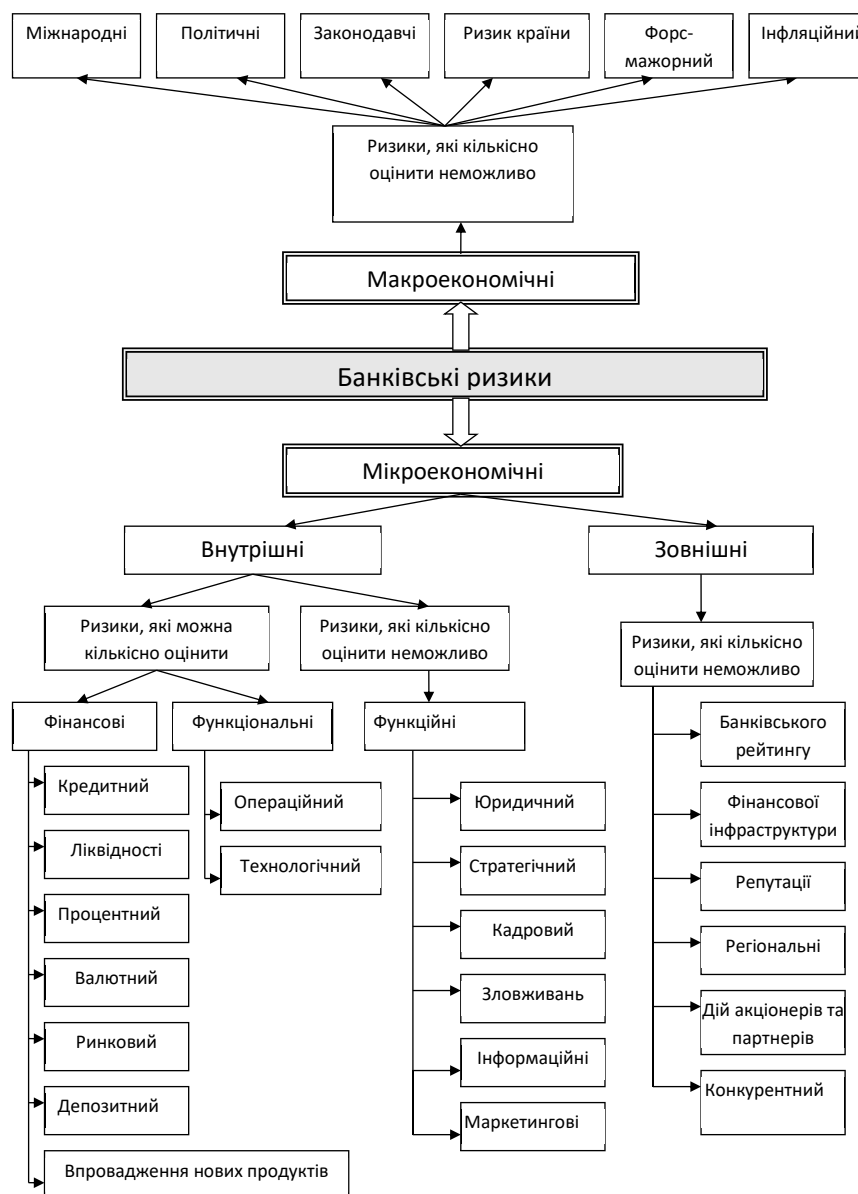

Рис. 1. Класифікація банківських ризиків (власна розробка)

Ця класифікація, на нашу думку, є оптимальною та підходить до будь-якого банку незалежно від виду діяльності та складу клієнтів банку. Але запропонована класифікація відноситься до ризиків, що впливають на банківські установи. Насамперед, на нашу думку, необхідно поділити банківські ризики за їх рівнями. Адже банківський ризик є не лише ризиком одного окремо взятого банку, але й в цілому банківської системи. Саме тому ми вважаємо, що ризики необхідно розглядати як на рівні макро-, так і мікро відносин, оскільки на кожному рівні буде суттєво відрізняться величина можливих збитків, фактори та час виходу з кризових ситуацій. Різними також будуть інструменти управління, тому що для окремо взятого банку застосовуватимуться одні інструменти і зовсім інша справа, коли мова йде про банківську систему в цілому, де, відповідно, і можливі збитки будуть суттєвими.

Найбільш вагомими є навіть не збитки, а наслідки, які можуть призвести до погіршення всієї економічної ситуації країни, що призводить до використання зовсім інших методів управління ризиками на макрорівні. Так, ризик банківського сектора тісно пов'язаний з економічною та політичною ситуацією в країні в цілому, її законодавчою базою та системою управління. Ризики окремо взятого банку пов'язані конкретною діяльністю, вмінням ефективно управляти грошовими потоками тощо.

Крім того, мікроекономічні ризики необхідно поділити на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх зарахували ризики, що безпосередньо не пов'язані з діяльністю банку. Внутрішні ризики – це ризики, що стосуються безпосередньо діяльності самого банку. Співвідношення між внутрішніми та зовнішніми ризиками в кожному окремому випадку може бути різним.

Висновки. Класифікація банківських ризиків є необхідним елементом в діяльності банківських установ. Однією з перших проблем, з якою приходиться зіштовхуватися будь-якому банку, що будує систему управління ризиками, є саме оптимізація видів банківських ризиків. Адже діяльність банківських установ повсякденно наражається на різноманітні ризики, які можуть призвести або до фінансових втрат, або до отримання додаткових прибутків.

Література:

1. Блуффорд Х. Путнем, Е. Озиус Маргарет. Банковское дело и финансовое управление рисками. Вашингтон : Институт экономического развития Мирового банка, 1992. 266 с.
2. Бор З. М. Менеджмент банков: организация, стратегия, планирование. Москва : ДИС, 1997. 284 с.
3. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку. Київ : «Знання», 2000. 325 с.
4. Грюнинг Х. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском. Москва : Издательство «Весь Мир», 2003. 304 с.
5. Економічна енциклопедія : у 3 т. / С. В. Мочерний, О. А. Устенко. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. Т 3. 952 с.
6. Иода Е. В. Классификация банковских рисков и их оптимизация. Тамбов, 2002. 120 с.
7. Кириченко О. Банківський менеджмент : монографія. Київ : Основи, 1999. 560 с.
8. Лаврушин О. И. Банковское дело. Москва : Банковский и биржевой науч.- консульт. центр, 1992. 428 с.
9. Постанова Правління НБУ «Про схвалення методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» № 361 від 02.08.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>
10. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 468 с.
11. Роуз П. С. Банковский менеджмент. Москва : Дело ЛТД, 1995. 768 с.
12. Система банківського менеджменту : навч. посібник для студ. вищ. нав. закл. / А. Т. Головка, В. І. Грушко, М. П. Денисенко. Київ : ІНКІС, 2004. 479 с.
13. Севрук В. Т. Банковские риски. Москва : «Дело ЛТД», 1994. 72 с.
14. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции. Москва : ИПЦ «Вазар-Ферро», 1994. 320 с.